

ZAMYŠLENÍ TŘETÍ

MEZI HLAVOU A RUKOU ANEB JAK SE RODÍ PROJEKT

„Tvůrčí myšlení je aktivní proces, kontrolovaný vnitřními výběrovými kritérii řešitele a završený dosažením shody řešení s kritérii.“

Prof. Ing. Dr. Ladislav Votruba, DrSc.

Tohle téma vzniklo v redakci v jednom podmračeném odpoledni nad kafem z automatu a mně se pak týdný zdálo spíše otázkou pro hlubinného psychologa s rutinní praxí v holotropním dýchání a dalších vyšinitých praktikách než pro chudáka architekta, jemuž se nápady dostávají stejně zřídka jako neočekávaně... Jednou jsem dostal polibek od múzy nad ránem ve snu, jindy při jízdě na kole do kopce hodně táhlého, potřetí v hospodě (ale cestou domů jsem jej zase zapomněl). A pan šéfredaktor má představu, že dodám kuchařku, cosi jako: nejprve na mírném ohni zpěníme dozlatova své sny, přidáme špetku hořkého koření kritického myšlení, osolíme vlastním potem (*„Genius je jedno procento inspirace a 99% potu“* - T. A. Edison), propasírujeme normami tuzemskými i exotickými a servírujeme za tepla na stříbrném tácu barnumských řečí a sebestpotvrzujících zaklínadel.

Co je vůbec mezi hlavou a rukou? Ruka třímá myš od počítače nebo tužku od Hardtmutha, mozek v hlavě, jak mi vysvětlila soudružka učitelka už v první třídě, té ruce velí. Protože má poměrně citlivou a jemnou povelovou techniku (a ne jako podplukovník Vyhňák, strašák naší fakultní vojenské katedry), ruce to ani nepřijde, nebere to úkorně a udělá úderem do klávesnice i tuhle tečku za větou # - (promiňte). S pomocí anatomického atlasu docházím k závěru, že mezi rukou a hlavou je klíční kost a krční madle. Má snad tedy tento článek být o podílu klíčních kostí a krčních mandlí, popřípadě - vezmeme-li to mírnou oklikou - třeba solárních pletenců či ledvinových kamenů na výstavbě rodinných domků u nás? Hledím do atlasu a chvílku se zdá, že jsem na stopě: vida, tady se hovoří o srdečních *předsíních* a *komorách*, plicních *sklípících*, žaludečních *stěnách* či dokonce pánevní *klenbě*. Přidám-li k tomu močové *cesty*, pylorickou *krajinu* či *pahorek* Venušin, můžu si začít takový dům na docela pěkné parcele představovat...

Raději ale začnu odjinud, ať si je mezi hlavou a rukou cokoli. Listuji příručkou Projektování rodinných domků, vydanou u nás v r. 1982 v naději, že tu k dnešnímu tématu najdu přece jen pár serióznějších myšlenek. Přitahuje mě okamžitě kapitola, slibně nazvaná Společenská úloha projektanta. Čtu tady: *„Neměl by (projektant) - ba ani nesmí - se propůjčit k tomu, že bude navrhovat řešení, které je zbytečně složité, pracné a nesplňuje nároky na výtvarnou úroveň. Toho*

si na rozdíl od projektanta většina občanů není vědoma. Jeho úloha tedy není jen ve slepém plnění přání stavebníka...“ Fuj, fuj. To je o povaze práce na projektu asi vše, nepočítám-li ovšem skvostnou větu v úvodu: *„Mnohaletá práce (na rodinném domku) a (jeho) společné vlastnictví působí na trvalost manželství“*. Opravdová apoteóza materialistického hovniválství ! Tudy asi rovněž cesta nepovede...

Projektování je tvůrčí činnost. Architektura je první umění a umění je schopností naší přirozenosti tvořit. Tato schopnost má dvojí zaměření: vůči světu, který přetváří, a vůči subjektům v tomto světě (tedy včetně tvůrce samotného). Člověk totiž tím, co vytváří, zároveň mění sebe. Je to zvláštní, ale funguje to opravdu tak. Projektant - stavitel bude vždy tíhnout k funkčnosti, uspokojování provozních potřeb, k prakticistickým aspektům tvořeného. Projektant - architekt pak bude daleko více strháván potřebami „korigovaného estetična“ i ve svém osobním životě a profesor Knížák, žijící i v soukromí obklopen světem svých artefaktů, je příkladem už hodně vypjatého estetického hédonismu. Sláva mu !

Všechno obvykle začíná prvním telefonátem. Dozvíme se základní požadavky klienta a už přemýšlím, jaký člověk tam na druhém konci drátu vlastně je. „Nasát“ člověka, který se rozhodl investovat rodinný dům, je velmi podstatné. Následující rozhovory nad kávou musejí proto být velmi zevrubné, trpělivé a s co největší měrou empatie. Klient většinou ví, jaký domek chce a na architektovi požaduje, aby mu jeho často hodně mlhavá tušení pomohl definovat. Jiný zase přichází s domkem už načrtnutým a potřebuje si jen „potvrdit“ své nápady. Další naopak žádné představy nemá a neumí ani odpovědět na otázky nejzákladnější.

Velké tajemství architektonické tvorby: donutit v těchto počátečních fázích investora „pracovat“. Nelze se jen spolehnout na to, že rozumí našim skicám a že chápe, proč tady je okno a tady zase ne. Děsí mne, kolik lidí je schopno souhlasit, aniž by mělo vůbec jakou představu, o čem jim to vlastně vykládáte. Jakmile dáma středního věku prohlásí: *„Já vám věřím pane architektke. Tak nějak chemicky cítím (?), že to bude ono !“*, můžete vzít jed na to, že vás vůbec neslyšela, že myslela na vaše modré oči či ponožky a že se ženete do pěkného prů... blému. Je třeba vážít každé slovo a vysvětlovat a vysvětlovat. A ptát se znovu a znovu. Úplnou jistotu, že vás zadavatel opravdu chápe a umí si také výslednou podobu stavby alespoň nahrubo představit, přes všemožné vizualizace a výmluvnost velmi zuřivou nikdy mít nemůžete. (*„Tu zeď tady zrušíme, abychom otevřeli obývací do zahrady...“*). *„Ano, to bude skvělé, chodit z domu přímo na zahradu jsem si vždycky přála“*, těšila se jedna z mých klientek při přestavbě zděděného domu. Když ji o pár měsíců zedníci opravdu zbourali,

dostala hysterický šok a o tři tóny výš než obvykle na mě křičela do telefonu: „*To jste mi neřekl, že se ta zeď bude bourat, řekl jste, že se zruší...*“).

Ale vraťme se na začátek. Tam někde musíme zastihnout architekta, jak sedí na parcele budoucího domu a rozhlíží se. Pak vstane, popojde, udělá pár fotografií. Pak se projde ulicí, zamíří na náves a zapadne do hospody. I když moje manželka tvrdí, že tu poslední fázi terénní rekognoskace můžu klidně vynechávat, kde jinde se dozvím od lidí, co potřebuji vědět? Kudy chodí větry a kudy povodně? Kde je tu nejbližší lom? Má obec vůbec čističku či komisi výstavby? Není tu v letních vedrech cítit nedaleká kafilérie? Kde bydlí starosta? Jak se tu vlastně žije?

Odpovědi na všechno tohle vyptávání i podoba okolní zástavby, charakter sídla i terénní konfigurace parcely, orientace ke světovým stranám i panem starostou či komisí stanovená uliční čára, modelace krajiny i množství autobusových spojů - to všechno jsou molekuly výsledné vůně genia loci. Někdy už při této návštěvě na stavebním místě, znám-li požadavky investora, základní tvar domu vidím *a prima vista*, jindy se trápím celé týdny.

„Co zkusit plochou střechu? Klienti jsou mladí bezpředsudeční lidé, snad se s tím srovnají. Parcela je ve vilkové čtvrti většího města, možná tedy duch místa ani nebude příliš kvílet... Vstup musíme udělat z boku, od severovýchodu, a hlavní obytné průčelí orientovat na jihozápad... No ano, ale sem bude příliš vidět od sousedů, jejich pozemek navíc leží po svahu nahoru a tak by se mladé paní asi nelíbilo, že by tu musela slunit v jejich zorném poli... Co kdybychom dům tedy koncipovali do tvaru L, aby alespoň část atria zůstala zacloněna? Ale to pak nutně „vyteče“ velká část „materie“ domu na terén a nezbude náplň pro vrchní patro... Nu, nahoře tedy bude než manželská ložnice a pracovna, dětské pokoje a herna budou tvořit samostatné přízemní křídlo domu. Děti už chodí do školy a tak maminka nemusí v noci hlídat každé jejich zavrnutí. A sakra! Takhle sem nedostanu tu dvojgaráž a s domem nemůžu dál ustupovat - to bych musel pokácet tu velkou douglasku v rohu parcely. A co tedy zkusit dát domu tvar Z - a do dvojgaráže by se zajíždělo z boku!? Ale ne, celé se mi to nezdá, dům bych tak udusil... Dám si dvojku toho rýnáčku ze Žernosek a začnu znova... No, bingo! Uděláme tu dva pulty proti sobě a dvojgaráž klientovi rozmluvím, autu je stejně lépe pod pergolou. Hned to vypadá jinak! Hlavní vstup prosklíme a z haly bude průhled celým domem na věž kostela za řekou... Feng - šuej sice tvrdí, že tudy utíká energie... ale já tvrdím, že feng - šuej je jen zástupné šidítka pro paničky středních let. Cosi jako domácí pudlík. A že tohle řešení vnese do domu jiné kouzlo, které jim tu energii zase doplní... dobrá, a co takhle na ten

průhled postavit klavír, jejich obě dcerky přece klimprují ostošest ? To horizontální okno v kuchyni nad linkou by se snad dalo zopakovat v horní chodbě, jako jsem to viděl u přítele Theodora ? Ne, radši ne, trochu to tu fasádu trhá... Možná bude lépe tam neudělat žádné okno a traktovat průčelí jen dvěma římsami ? Jak to sakra měl Venturi na tom domě v Pensylvánii... Aha, tak to taky ne, je to trochu moc, jak šmok ze šmé... „*Pravá cena architekturního projevu je v tom, co bylo vynecháno*“, píše přece Novotný. Ten rýňák ovšem není vůbec špatný nápad, ale musím si ho ředit mattonkou... Jakže, mattoni už není ?!“ (Ukázka monologu ze hry *Na mučidlech*, uvádí *Divadlo jednoho herce* ve stovkách repríz za život).

Mezi hlavou a rukou je tajemství a krása tvorby. Zmatečné chuchvalce efemérních ideí i exaktní klenba řádu věcného myšlení. Básníci tomu říkají polibek múz. Teoretikové architektury to nazývají vyjadřováním vztahu architekta k programu, k prostoru, k tvaru, k materiálu a konstrukci a k teplu, světlu a barvě. Dodal bych, že v případě rodinného domku v neposlední řadě i vztahu k investorovi. Osobně nevěřím tomu, že problém vzniku myšlenky stavby lze analyzovat do té míry, že jednotlivé složky úkolu tu budou před námi ležet „zproštěny všech záhad a nahodilostí“. Že by bylo zúplna možné pak jen pěkně po pořádku postupovat a výsledek by byl uspokojivý.

Zvládnutí tvůrčích postupů a jejich korekcí, jakkoli je ovšem podmínku základní a nutnou, může časem vyústit v rutinu a změnit se z krásného dobrodružství v pohodlný špacír mezi příkopy středních cest. Konečnou stanicí je pak stanice Macha. Architekta před ní ochrání jen objektivitelský duch a horká hlava, porozumění tomu, proč antičtí autoři psali a mluvili o *obcování s múzami*. Kdo kdy vytvořil nějaké umělecké dílo, ví, že je to ve chvíli jeho vzniku stejné jako laskání nádherné *sugar baby love*. (Škoda jen, že průměrný dnešní architekt musí věnovat obvykle 90% svého pracovního času a energie shánění razítek, obíhání komisí a kontrolním dnům na stavbách. Ach, bejby !).